

CILVĒKI UN ES

MATT HAIG

THE
HUMANS

METS HEIGS

CILVĒKI UN ES

No angļu valodas tulkojusi
Meldra Āboliņa

821.111-31
He 194

Matt Haig
THE HUMANS

Copyright © Matt Haig, 2013
“Published by arrangement with Canongate Books Ltd,
14 High Street, Edinburgh EH1 1TE”.

Mets Heigs
CILVĒKI UN ES

Emilijas Dikinsones un Volta Vitmena dzeju
no angļu valodas atdzejojis *Kārlis Vērdiņš*
Grāmatā izmantoti arī fragmenti no Viljama Šekspīra lugas
“Hamlets” *Kārļa Egles* atdzejojumā

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA
Projekta vadītāja *Meldra Āboliņa*
Redaktore *Marta Ābele*
Korektors *Diāna Graudiņa, Zinta Stikute*
Mākslinieciskais redaktors *Aigars Truhins*
Vāku adaptējusi *Ilze Isaka*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA,
K. Valdemāra ielā 6, Rīgā, LV-1010. Red. nr. R-428.
Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Tulkojums latviešu valodā, Meldra Āboliņa, 2021
© Izdevums latviešu valodā, Apgāds Zvaigzne ABC, 2021
ISBN 978-9934-0-9539-9

Veltīts Andreai, Lūkasam un Pērlai

Man ir tikai jauna mūžības teorija.

Alberts Einšteins

Priekšvārds
(Nepamatota cerība
nepārvarama posta priekšvakarā)

Es zinu – dažs labs lasītājs ir pārliecināts, ka cilvēki ir mīts, taču apliecinu: viņi patiešām eksistē. Paskaidroju nezinātājiem – cilvēks ir reāla divkājaina dzīvības forma ar viduvēja līmeņa inteliģenci, kas turpina savu maldpilno eksistenci uz mazas ūdenī slīgstošas planētas attālā Visuma nostūrī.

Savukārt visus pārējos, kā arī tos, kas mani turp nosūtīja, informēju: cilvēki patiešām daudzējādā ziņā ir visnotaļ dīvaini, kā jau tas bija paredzams. Pirmo reizi sastopoties, viņu ārējais izskats šķiet atbaidošs.

Sejā vien ir papildnam derdzīgu īpatnību: centru iezīmē izvirzīts deguns, lūpas ar ļoti plānu ādu, primitīvi ārējie dzirdes orgāni, saukti par “ausīm”, mazas acis un pilnīgi bezjēdzīgas *uzacis*. Pāiet krietns laiks, lai to visu aptvertu un pieņemtu.

Sākumā neatminama mīkla ir arī viņu izturēšanās un sociālie paradumi. Cilvēki ļoti reti sarunājas par to, par ko tiešām gribētu runāt, un, pat ja es deviņdesmit septiņās grāmatās aprakstītu cilvēka problemātiskās attiecības ar paša ķermeni un kailumu vai apģērbu, saprotamāk tas nekļūtu.

Ak, un nedrīkst nepieminēt Daudzos Veidus, Kā Cilvēks Cenšas Padarīt Sevi Laimīgu, Bet Padara Arvien Nelaimīgāku. Tas ir nebeidzams saraksts, kurā ietilpst iepirkšanās, TV skatīšanās, labāka darba atrašana, lielākas mājas iegāde, daļēji autobiogrāfiska romāna rakstīšana, bērnu izglītošana, centieni likt ādai izskatīties kaut nedaudz jaunākai un vāras cerības lološana par to, ka tam visam ir kaut kāda jēga.

Tiesa kas tiesa, tas viss ir ļoti uzjautrinoši un reizē sāpīgi. Taču, uzturoties uz Zemes, atklāju cilvēku radītu dzeju. Kāda no šiem “dzejražiem”, pati labākā (viņas vārds ir Emīlija Dikinsone), ir teikusi: “Man Māju vietā – Iespējas.” Aicinu attiecīgi noskaņoties un ļauties šai domai! Aicinu plaši atvērt prātu, tāpēc ka lasītais – ja vien būs vēlme to saprast – prasīs atmest visus aizspriedumus.

Turklāt es aicinu apsvērt šādu domu: ja nu cilvēka dzīvei patiešām *ir* kāda jēga? Un ja nu – pieļaujiet šādu iespēju – Zemes dzīve ir ne tikai baisa un apsmejama, bet arī lolojama? Ko tad?

Daži šīs grāmatas lasītāji zina, ko esmu izdarījis, bet neviens nezina manas rīcības iemeslus. Šis dokuments, instrukcija, atskaite – sauciet, kā gribat, – visu izskaidros. Es tikai lūdzu lasīt šo grāmatu ar atvērtu prātu un mēģināt pašiem izprast cilvēka dzīves patieso vērtību.

Lai valda miers!

PIRMĀ DAĻA

“Es Spēku Rokā saņēmu”

Cilvēks, kas es nebiju

Tātad – kas šis viss ir?

Esat gatavi?

Labi. Dziļi ieelpojiet. Es jums izstāstīšu.

Šīs grāmatas darbība notiek uz Zemes. Tajā stāstīts gan par dzīves jēgu, gan par to, ka tās nav, par nogalināšanu un izglābšanu, par mīlestību un sen mirušiem dzejniekiem, un par zemesriekstu sviestu. Tajā stāstīts par matēriju un antimatēriju, par visu un neko, cerībām un naidu. Tā ir par četrdesmit vienu gadu veco vēsturnieci Izobelu, viņas piecpadsmitgadīgo dēlu Guliveru un pasaulē gudrāko matemātiķi. Īsumā – tā ir par to, kā kļūt par cilvēku.

Taču atļaujiet sākt ar acīmredzamo – es nebiju cilvēks. Tajā pirmās nakts tumsā, aukstumā un vējā es ne tuvu nebiju cilvēks. Pirms benzīntankā izlasīju *Cosmopolitan*, pat nekad nebiju redzējis viņu valodu rakstītā veidā, un jums arī šī, visticamāk, ir pirmā reize. Lai parādītu, kā šejienieši lasa, savu grāmatu izveidoju cilvēku stilā: izmantojot cilvēku vārdus, kas drukāti cilvēku radītā burtu fontā un sakārtoti secīgā, cilvēkiem uztveramā tekstā. Zinot jūsu prasmi acumirkli iztulkot pat viseksotiskākās un primitīvākās lingvistiskās formas, cerams, visu sapratīsiet.

Atkārtošos – es nebiju profesors Endrū Mārtins, bet gan tāds pats kā jūs.

Profesors Endrū Mārtins bija tikai loma. Maskas. Kāds, par ko man bija jākļūst, lai izpildītu uzdevumu. Uzdevumu, kas sākās ar viņa nolaupīšanu un nāvi (apzinot, cik nežēlīgi tas izklausās, tāpēc izvairīšos vēlreiz pieminēt nāvi... vismaz šajā lappusē).

Tātad uzsveru, ka nebiju četrdesmit trīs gadus vecais matemātiķis – arī vīrs un tēvs –, kurš strādāja par pasniedzēju Kembridžas Universitātē un pēdējos astoņus dzīves gadus bija velētījis kādas līdz šim par neatrisināmu uzskatītas matemātiskas problēmas atrisināšanai.

Pirms ierašanās uz Zemes man nebija ne brūnu matu, kas brīvi krīt uz vieniem sāniem, veidojot celiņu, ne viedokļa par Gustava Holsta svītu “Planētas” vai grupas *Talking Heads* otro albumu – es vispār nezināju, kas tā mūzika īsti ir. Pirms tam man nekas no tā nebija vajadzīgs. Kā es varēju zināt, ka Austrālijas vīnam automātiski tiek piedēvēta sliktāka kvalitāte nekā vīnam no citiem šīs planētas reģioniem, ja savā dzīvē biju dzēris vienīgi šķidro slāpekli?

Un, pats par sevi saprotams, es, bezlaulību kopienas pārstāvis, nekad nebiju bijis pret sievu nevērīgs vīrs ar slepenu mīļāko – studenti – un nebiju šmaucis projām no mājām, aizbildinoties, ka vedu staidzināt savu angļu springerspanielu – spalvainai mājas dievībai līdzīgu būtni, ko sauc arī par suni. Tāpat arī es nebiju sarakstījis grāmatas par matemātiku vai uzstājis izdevējiem ievietot tajās autora fotogrāfiju, kurai drīz jau varēs atzīmēt piecpadsmito gadadienu.

Nē, es nebiju tas cilvēks.

Man viņš pat nepatika. Un tomēr viņš bija dzīvojis un bija bijis tikpat īsts kā es un jūs. Īsts zīdītāju sugas pārstāvis, diploīds, eikariotisks primāts, kurš bez piecām minūtēm pusnaktī vēl sēdēja pie rakstāmgalda, blenza datora ekrānā un dzēra melnu kafiju (bez panikas: to, kas ir kafija un cik neveikli ar to iepazīnos, izstāstīšu mazliet vēlāk). Tātad dzīvības forma, kas vai nu pielēca, vai arī nepielēca kājās no krēsla, atklājis to, ko līdz tam vēl neviens nebija spējis atklāt, un pārsniedzis cilvēkam pieļaujamo zināšanu limitu.

Drīz pēc tam viņu savāca hosti – mani darba devēji. Es viņu pat uz vienu acumirkli satiku – ar to pietika, lai varētu veikt nepilnīgu “nolasīšanu”. Fiziskos dotumus man izdevās nokopēt

pilnībā, taču psihi ne. Saprotiet, var klonēt cilvēku smadzenes, taču ne to, ko tās glabā. Tā nu daudz ko nācās apgūt pašam. Es biju četrdesmit trīs gadus vecs jaundzimušais uz planētas Zeme. Kā vēlāk izrādījās, man klātos daudz vieglāk, ja es būtu varējis viņu satikt uz ilgāku brīdi un iepazīt labāk. Tad viņš man vismaz būtu varējis pastāstīt par Megiju (ak, kā es vēlos, lai viņš man būtu pateicis par Megiju!).

Tomēr, lai ko arī es uzzināju, tas nemainīja faktu, ka man bija uzdots apturēt progresu. Tikai tāpēc es biju tur. Lai iznīcinātu pierādījumus par profesora Endrū Mārtina atklājumu. Un šos pierādījumus glabāja ne tikai datori, bet arī dzīvas cilvēciskas būtnes.

Nu tad tā, ar ko sākt?

Šķiet, jāsāk ar brīdi, kad mani notrieca automašīna.

Vientuļi vārdi un citi pārbaudījumi tam, kas mācās valodu

Jā, kā jau teicu, vajadzētu sākt ar brīdi, kad mani notrieca automašīna.

Patiešām, ar to arī jāsāk. Tāpēc, ka vēl mirkli pirms tam nekā nebija. Nebija nekā un nekā, un nekā, un –

Kaut kas.

Es, kas stāvēju uz “ceļa”.

Nonācis tur, novēroju vairākas tūlītējas reakcijas. Pirmkārt – kas tie par laikapstākļiem? Nevarētu teikt, ka biju pieradis pie laikapstākļiem, kam jāpievērš uzmanība. Taču biju nokļuvis Anglijā – pasaules daļā, kur cilvēku galvenā nodarbošanās ir domāšana par laikapstākļiem. Jāpiebilst – ne velti. Otrkārt, kur atradās tas dators? Kaut kur vajadzēja būt datoram. Patiesībā es nezināju, kā izskatās profesora Endrū Mārtina dators. Varbūt tas izskatās kā ceļš. Treškārt, kas tā par skaņu? Izklausījās pēc klusas rūkšanas. Un, ceturtkārt, nakts. Pēc dabas drīzāk biju mājās sēdētājs, tāpēc nakts dzīvei īsti piemērots nebiju. Un pat ja būtu bijis, tā jau nebija parasta nakts. Tādu nakti es vēl nebiju pieredzējis. Tā bija nakts, kāpināta nakšu nakts pakāpē. Nakts kubā. Pilnīgi melnas bezzvaigžņu un bezmēness debesis. Kur palikušas saules? Vai šeit vispār bija saules? Spriežot pēc aukstuma, to te nemaz nebija. Aukstums šokēja un saldēja plaušas. Šķita, ka vējš burtiski nobrāž man ādu. Drebēju pie visām miesām. Prātoju, vai cilvēki vispār mēdz uzturēties ārā. Tādā gadījumā viņi nav pie pilna prāta.

Elpot bija grūti. Sākumā. Es raizējos par to, it īpaši, ņemot vērā faktu, ka elpošana ir pamatvajadzība cilvēka dzīvības uzturēšanai. Taču galu galā apguvu šo prasmi.

Bija vēl kāda ķibe. Neatrados tur, kur man vajadzēja atrasties. To sapratu arvien skaidrāk. Man vajadzēja būt tur, kur bija atradies viņš. Man vajadzēja būt birojā, bet šis nebija birojs. To es zināju. Pat toreiz. Ja vien tas nebija birojs ar bezmēness debesīm, ar necaurredzamu tumsu un samilzušām mākoņu grēdām.

Pagāja brīdis – pārāk ilgs –, pirms es aptvēru situāciju. Toreiz es nezināju, ko nozīmē ceļš. Tagad varu paskaidrot, ka ceļš ir tas, kas savieno izejas punktu ar gala punktu. Tas ir svarīgi. Saprotiet, uz Zemes nevar momentāni nokļūt no vienas vietas uz citu. Te vēl nav tādas tehnoloģijas. Ne tuvu nav. Nē. Uz Zemes krietns laiks jāpavada, pārvietojoties starp dažādām vietām – pa ceļu, pa dzelzceļu, karjeras kāpnēm vai attiecību labirintiem.

Tomēr šis konkrētais ceļš bija ātrgaitas šoseja. Ātrgaitas šosejas ir progresīvākais ceļu tips uz Zemes, kas, tāpat kā lielākā daļa cilvēces progresa liecību, īstenībā nozīmēja paaugstinātu bojāejas risku. Zem basajām pēdām sajutu neparasti raupju tekstūru – ceļa seguma asfaltu. Paskatījos uz kreiso roku. Primitīva un sveša. Tomēr smieklī nenāca, jo aptvēru, ka šī pirkstotā dīvainā lieta ir daļa no manis. Biju svešinieks pats sev. Ā, un, starp citu, klusā rūkoņa turpinājās, vienīgi tā vairs nebija klusa.

Tad es pamanīju, ka man kaut kas diezgan ātri tuvojas.

Gaismas.

Baltas, plaša diapazona un tuvu zemei. Kā acis. Trokšņojoša sudrabaina ātrgaitas slaucītājrobotu acis. Tas centās samazināt ātrumu un nogriezties sāņus.

Man nepietika laika pavākties nost no ceļa. Pirms tam būtu pieticis, bet nu vairs ne. Biju pārāk ilgi vilcinājies.

Tā nu tas uztriecās man virsū ar milzīgu un nevaldāmu spēku, parāva augšup un aizludināja pa gaisu. Tikai es nelidoju, jo cilvēki nelido, lai vai cik ātri kustinātu savas dīvainās augšējās

ekstremitātes. Atlika vienīgi ļauties sāpēm, kas mani pārņēma piezemējoties. Pēc tam atgriezās pie nekā.

Nekas un nekas, un –

Kaut kas.

Pie manis bija noliecies cilvēks drēbēs. Viņa seja tuvu klāt manējai. Tas uztrauca.

Nē. Vairāk nekā uztrauca.

Riebās un šausmināja. Vēl nekad nebiju redzējis neko tamli-dzīgu. Viņa seja bija tik svešāda – to veidoja neizprotamu atveru un izciļņu haoss. Visnepatīkamākais šķīta deguns: izskatījās, ka iekšā cilvēkā ir kāds, kas mēģina izspiesties laukā. Palūkojos zemāk. Pamanīju drēbes. Viņš valkāja, kā es vēlāk noskaidroju, kreklu, kaklasaiti, bikses un kurpes. Tieši to, ko būtu pienācies valkāt arī man. Taču tas izskatījās tik eksotiski, ka nesapratu: smieties vai raudāt. Cilvēks pētīja manus savainojumus. Pareizāk sakot, pētīja, *vai man tādi ir*.

Pārbaudīju kreiso roku. Neskarta. Sadursmē ar automašīnu bija cietušas kājas un torss. Taču roka bija vesela.

– Tas tik ir brīnums, – viņš klusu murmināja, it kā pats sev atklātu noslēpumu, bet vārdiem trūka jēgas.

Cilvēks ielūkojās man sejā un sāka runāt skaļāk, cenšoties pārkliegt garāmbraucošo mašīnu rūkšanu.

– Ko tu te dari?

Atkal nekā. Tikai mute, kas kustējās un radīja skaņu.

Sapratu, ka valoda ir vienkārša, taču man vajadzēja dzirdēt vismaz simts vārdus jaunā valodā, lai saliktu kopā tās gramatisko puzli. Neesiet pārāk kritiski. Zinu: dažiem no jums pietiek ar desmit vārdiem vai pat ar vienu vienīgu apzīmētāja palīgteikumu. Bet man valodas nekad nav padevušās. Iespējams, tas ir īstais iemesls manai nepatīkai pret ceļošanu. Atkārtošu vēlreiz – es neprasījos uz šejieni. Taču kādam darbs bija jāpaveic, un hostiem šis šķīta piemērots sods par manu zaimojošo runu Kvadrātvienādojumu muzejā (jeb manu tā dēvēto noziegumu pret matemātisko pūrismu). Kaut arī uzdevums bija svarīgs, hosti

zināja, ka neviena saprātīgi domājoša būtne neko tādu labprātīgi neuzņemsies. Hosti apzinājās arī to, ka es (tāpat kā jūs), piedērdams visattīstītākajai rasei zināmajā Visumā, varu to paveikt.

– Tu šķieti pazīstams. Esmu redzējis tavu seju. Kas tu esi?

Jutos noguris – blakne, ko izraisīja teleportēšanās, matērijas un bio iestatījumu maiņa. Šis process patiešām izsūca spēkus, un, kaut arī pēc laiciņa tie atjaunojās, tika patērēts liels enerģijas apjoms.

Apziņa ieģrima tumsā, un es ļāvos mājīgi violetos un indigo toņos iekrāsotiem sapņiem. Sapņoju par saplēstām olām un pirmskaitļiem, un mūžam mainīgajām debesīm.

Un tad es atmodos.

Atrados dīvainā transporta līdzeklī, pievienots primitīvai sirds monitorēšanas iekārtai. Vēl tur bija divi zaļās drēbēs ģērbusies cilvēki: vīrietis un sieviete (sievietes izskatās vēl atbaidošāk. Šajā sugā neglītums dzimumus nešķiro). Šķita, ka abi uztraukti man kaut ko pavēl. Varbūt viņiem nepatika mani centieni izmantot jaunās augšējās ekstremitātes, lai atbrīvotos no primitīvās elektrokardiogrāfijas ierīces. Viņi mēģināja mani apturēt, taču, tā kā cilvēkiem trūka izpratnes par lietišķo matemātiku, man samērā viegli izdevās panākt, ka abi zaļi tērptie, locīdamies sāpēs, vārtās pa grīdu.

Piecēlos un sajutu, cik spēcīgi uz šīs planētas darbojas gravitācija. Tajā brīdī pret mani pagriezās šoferis un arī kaut ko teica, izskatīdamies vēl vairāk uztraucies. Kaut arī transporta līdzeklis ātri virzījās uz priekšu un sirēnas radītie skaņu viļņi traucēja koncentrēties, man izdevās atvērt durvis. Atspēros un ielēcu mikstajā ceļmalas veģētācijā. Ripoju un kūleņoju. Noslēpos. Kad šķita, ka briesmas garām, nostājos uz kājām. Salīdzinājumā ar cilvēka rokām pēdas nebija tik biedējošas (izņemot pirkstus).

Brīdi stāvēju, blenzdams uz visām tām dīvainajām mašīnām, kas spēja pārvietoties tikai pa zemi, acīmredzami bija atkarīgas no fosilās enerģijas un katra radīja lielāku troksni nekā poligona generatora iedarbināšana. Vēl dīvaināk izskatījās cilvēki, kas

apgērbti sēdēja mašīnās, ar rokām pieķērušies apļveida vadības iekārtai un reizēm arī ekstrabioloģiskām telekomunikācijas ierīcēm.

Biju ieradies uz planētas, kur visinteligentākajai dzīvības formai joprojām pašai nācās vadīt savu automašīnu...

Vēl nekad iepriekš nebiju tik ļoti novērtējis brīnišķo ikdienu, kādā dzīvojām jūs un es: mūžīgā gaisma, satiksmes vienmērīgā plūsma, progresīvā augu dzīve, saldinātais gaiss un laikapstākļu neesamība. Ak, dārgie lasītāji, jūs pat nevarat iedomāties!

Automašīnas garāmbraucot man signalizēja ar augstas frekvences skaņu. Pa logiem mani nolūkojās sejas ar plati ieplestām acīm un vaļējām mutēm. Es to nesapratu. Es taču izskatījos tieši tikpat neglīts kā viņi. Ar ko es atšķiros? Ko darīju nepareizi? Varbūt tādu uzmanību izraisīju tāpēc, ka nebiju automašīnā? Varbūt tieši tā cilvēki dzīvoja – pastāvīgi slēpjoties mašīnās. Vai varbūt tāpēc, ka nevalkāju drēbes? Jā, nakts bija auksta, bet vai tiešām iemesls varēja būt tik triviāls kā ķermeņa mākslīga ietērpā trūkums? Nē, tik vienkārši tas nevarēja būt.

Paskatījos uz debesīm.

Tagad aiz plāna mākoņu plīvura varēja redzēt mēness atblāzmu. Pat mēness šķīta pārsteigti blenžam uz mani. Zvaigznes gan joprojām nebija manāmas. Es ļoti gribēju tās redzēt un sajast mierinošo zvaigžņu starojumu.

Un bija gaidāms lietus. Man riebās lietus. Manā izpratnē, kas tolaik lielākoties saskanēja ar jūsu, debesjuma iemītnieku, izpratni, lietus sevī slēpa gandrīz mitoloģiska apmēra briesmas. Man vajadzēja atrast to, ko meklēju, pirms mākoņi atveras un nolīst pār mani.

Ieraudzīju četrstūrainu alumīnija zīmi sev priekšā. Lietvārdi bez konteksta vienmēr ir radījuši izaicinājumus tiem, kuri mācās jaunu valodu, taču bulta rādīja tikai vienā virzienā – un turp es arī devos.

Cilvēki turpināja kliegt uz mani pa atvērtiem automašīnu logiem. Reizēm tas šķīta pat labdabīgi, jo viņi orminurku stilā

spļāva manā virzienā orālo šķidrumu. Savukārt es, izrādot draudzīgu un miermīlīgu attieksmi, atspļaudījos, cenzdamies trāpīt ātri garāmtraucošajās sejās. Pēc tam viņi kļūgāja vēl vairāk, bet centos to neņemt vērā.

Pie sevis nodomāju, ka gan jau drīz sapratīšu, ko patiesībā nozīmē izteiksmīgi artikulētais sveiciens “vācies-nost-no-ceļapretīgais-izvirtuli”. Tikmēr turpināju iet zīmē norādītajā virzienā un drīz ceļa malā ieraudzīju izgaismotu mulsinoši nekustīgu ēku.

Došos turp, es nodomāju. Došos turp un gan jau atradīšu kādu atbildi.